

Almir Fatić

INSAN U KUR'ANU

Rezime

Jedan od temeljnih naziva u Kur'anu za čovjeka je *insan*. Ovakvo određenje čovjeka kao *insana* na stranicama Kur'ana spomenuto je 65 puta. Dakako da osim ovoga naziva postoje još i drugi nazivi za ovo biće: *adem*, *bešer*, *redžul*, *'imru*. I riječ *nefs* (duša) često se koristi u tom prenesenom značenju. U ovom tekstu autor pozornost usmjerava na riječ *insan* kako bi stekao uvid u kur'ansko kazivanje o čovjeku u njegovom akcidentalnom određenju.

Jedan od temeljnih naziva u Kur'anu za čovjeka je *insan*. Ovakvo određenje čovjeka kao *insana* na stranicama Kur'ana spomenuto je 65 puta.¹

Dakako da osim ovog naziva postoje još i drugi nazivi za ovo biće: *adem*, *bešer*, *redžul*, *'imru*. I riječ *nefs* (duša) često se koristi u tom prenesenom značenju.² U ovom tekstu naša pozornost je usmjerena ka riječi *insan* kako bismo stekli uvid u kur'ansko kazivanje o čovjeku

---

¹ Muhammed Fuad Abdubaki, *El – Mu'džemu – l – mufehres li elfazi – l – Kur'ani – l – Kerimi*, 1996., str. 115 – 116.

² Enes Karić, *Hermeneutika Kur'ana*, Zagreb, – 1990., str. 157.

u njegovom *insanskom* određenju. Na taj način ćemo, barem površno, zaimati kur'ansku predodžbu o tome šta jeste čovjek i njegova narav, ne u onom izvornom smislu te riječi,³ već u njenom akcidentalnom obzoru koji se ozbiljuje kroz insansku formu. Kroz obilje kur'anških ajeta za trenutak ćemo posvijestiti sebi *kur'anskog insana* a zatim uočiti njegovo (su)djelovanje kao *prirodnog insana*. Zapravo i stranice Kur'ana i stranice Prirode svjedoče o insanskom zlu i dobru, ljubavi i mržnji, vjeri i nevjeri, dostojanstvu i uznositosti... kojim su ispisivane i još se ispisuju stranice Povijesti čovjeka i o čovjeku sve do zalaska Dana. U kur'anskom štitu susrećemo brojna *lica insana*: lica radosna, lica od straha ukočena, lica uznemirena, lica tužna, ljude prosna srca, ljude kamena srca, ljude uzavrela srca, ljude nalik šupljim balvanima...⁴

No, vratimo se sada riječi *insan*, ponajprije njenom jezičkom određenju. Jezikoslovac Ragib Isfahani nudi tri etimologijske mogućnosti deriviranja ove riječi: "Insan je nazvan tako jer je on stvoren kao biće koje jedino može opstati u međusobnom druženju sa drugim insanima . Zbog toga se kaže: "*El-insanu medenijjun bittabi*" – "čovjek je po prirodi stvari sklon kulturi - civiliziran"... Drugo mišljenje veli, kako ga navodi Isfahani, da je čovjek nazvan insanom jer se on druži sa svim onim za čim osjeća ljubav. I treće, tvrdi se da je riječ insan povezana sa oblikom *if'ilan* čiji je korijen *insijan*. Insan je nazvan tako zbog toga što mu je Allah dž.š. dao polog pa je on zaboravio (fenesije).⁵ Vjerno dvama posljednjim mišljenjima, riječ insan na bosanski jezik mogli bismo prevesti kao zaboravko ili druželjupko. Treća etimologija svoje uporište pronalazi i u Kur'anu:

³ V. više: Seyyed Hassein Nasr, *Ideals and realities of islam*, London, 1996. poglavlje I "Islam, the Last Religion and the Primordial Religion – Its Universal and Particular Traits" str. 15-40.

⁴ Rešid Hafizović, *O načelima islamske vjere*, Zenica, 1996. str. 138.

⁵ Ragib el-Isfahani, *Muferedat elfazi-l-Kur'an*, Damask, 1997., str. 94.

Adema smo mi još prije obavezali, pa on zaboravi (fenesije)...
(Ta-Ha,115).⁶

Prije nego sebi predočimo kur'anske ajete o insanu recimo, usputno, da u sufijskoj literaturi pronalazimo tri bremenite sintagme u kojima sufijska antropologija razmatra insana kao: *El- insan el-Mutlak* (Transcedentni čovjek), *El-insan el- Kamil* (Imanentni čovjek), *El-insan-El-Ewel* (Primordijalni čovjek).⁷ Slične sintagme sa iznijansiranim značenjima susrećemo i u šiitskom obzoru islama i takovrsnoj literaturi.⁸

Sljedeći kur'anski ajeti ocrtavaju bitne karakteristike čovjeka kao insana:

1. **Insan je slabašno biće:** “*A čovjek je stvoren slabim*” (En-Nisa, 28)
2. **Insan u nevolji zaziva Božiju pomoć a u dobru je zaboravan:** “*Kada čovjeka nevolja koja pogodi, tad se Nama moli na strani svojoj ležeći, ili sjedeći, ili stojeći! I kad mu nevolju njegovu otklonimo, on tada - kao da Nam se ni molio nije zbog nevolje što ga zadesi - svojim putem nastavlja!*” (Junus, 12)
3. **Insan je očajan i nezahvalan u kušnji:** “*Ako čovjeku damo da milost Našu iskusi i zatim je od njega oduzmemo Mi, on očajan je i nezahvalan.*” (Hud, 9)
4. **Insanu je šejtan otvoreni neprijatelj:** “*Doista je šejtan čovjeku otvoreni neprijatelj.*” (Jusuf, 5)
5. **Insan je osion i nezahvalnik:** “*Doista, čovjek je osion i nezahvalan.*” (Ibrahim, 34)

⁶ Prijevod kur'anskih ajeta u ovome tekstu preuzet je iz prijevoda Kur'ana prof. dr. Enesa Karića, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Sarajevo, 1995.

⁷ Rešid Hafizović, nav. dj. str. 127. V. više: R. Hafizović, *Temeljni tokovi sufizma*, Sarajevo, 1999., str. 350-374.

⁸ V. R. Hafizović, *Znakovi šiijske duhovnosti*, Sarajevo, 1997.

6. **Insan je postupno stvoren:** *“A Adema smo Mi stvorili od ilovače, od gline ustajale.”* (Hidžr, 26)⁹
7. **Insan je očiti neprijatelj spram Boga dž.š. a stvoren je od kaplje sjemena:** *“On je čovjeka stvorio od kaplje sjemena, pa je čovjek odjednom - neprijatelj očiti.”* (En-Nahl, 4)
8. **Insan zaziva i dobro i zlo jer je nagao:** *“I zaziva čovjek i zlo i dobro, zbilja čovjek je nagao.”* (El-Isra, 11)
9. **Insanu će njegovo djelo za vrat njegov privezano biti:** *“A svakom čovjeku Mi ćemo djelo njegovo za vrat njegov privezati.”* (El-Isra, 13)
10. **Doista je insanu šejtan neprijatelj otvoreni:** *“Šejtan je doista čovjeku neprijatelj otvoreni.”* (El-Isra, 53)
11. **Insan je pravi nezahvalnik:** *“Čovjek je, doista, nezahvalnik pravi.”* (El-Isra, 67)
12. **Insan kad je u kakvom dobru okreće se od vjere oholeći se:** *“A kad Mi čovjeku podarimo blagodat kakvu, on se okrene i oholo na svoju stranu ide.”* (El-Isra, 83)
13. **Insan je tvrdica:** *“Čovjek je doista tvrdica.”* (El-Isra, 100)
14. **Insan voli puno raspravljati:** *“... a čovjek raspravlja ponajviše.”* (El-Kehf, 54)
15. **Insan sumnja da će biti proživljen iz mezara:** *“A čovjek veli: I zar ću, zbilja, kad umrem, biti živ izveden.”* (Merjem, 66)
16. **Insan je bio ništica prije negoli je stvoren:** *“A zar se čovjek ne sjeća da smo ga Mi stvorili još prije a ništa bio nije!”* (Merjem, 67)
17. **Insan je stvoren od žurbe:** *“Čovjek je stvoren od žurbe.”* (El-Enbija, 37)

---

⁹ U izvornom kur'anskom tekstu spomenuta je riječ insan (*Ve Lekad halekne – l – insan...*) Prevodiodici Karić i Korkut u svojim prijevodima slijede većinu tefsirskih mišljenja pa riječ insan prevode kao Adem.

18. **Insan je poricatelj očiti Božijih blagodati:** *“Čovjek je zbilja nezahvalan.”* (El- Hadž, 66)
19. **Insan je stvoren od suštine zemlje:** *“Mi čovjeka od suštine zemlje stvaramo.”* (El-Mu'minun, 12)
20. **Insana šejtan upropasti i ostavi:** *“A šejtan čovjeka tek u propasti ostavlja.”* (El- Furkan, 29)
21. **Insanu je oporučeno da svojim roditeljima dobro čini:** *“Čovjeku smo oporučili da roditeljima svojim dobro čini.”* (El-'Ankebut, 8)
22. **Insanu je poručeno da bude poslušan svojim roditeljima:** *“Čovjeku smo oporučili Mi da poslušan bude roditeljima svojim. Majka ga njegova nosi i vehne li vehne, a i njegovo je dojenje dvije godine.”* (Lukman, 14)
23. **Prvi insan je stvoren od gline:** *“I čovjeka prvog stvorio je od gline.”* (Es-Sedžde, 7)
24. **Insan je nepravedan spram sebe i velika neznalica:** *“Doista je čovjek nepravedan spram sebe i neznalica velika.”* (El-Ahžab, 72)
25. **Insan se stvara od sjemena kapi a on opet neprijatelj spram Boga dž.š.:** *“Zar čovjek ne vidi da ga Mi stvaramo od kapi sjemena, a on neprijatelj otvoreni.”* (Jasin, 77)
26. **Insan u nesreći zaziva gospodara a kada mu je On otkloni zaboravan je i Allahu pridružuje takmace da bi zavodio s Njegova Puta:** *“A kad čovjeka zadesi nesreća, on zaziva svoga Gospodara, obraćajući Mu se, a zatim, kad mu On blagodat od Sebe podari, što je prije zazivao – on zaboravi, i Allahu pridružuje takmace, da bi zavodio s Njegove Staze!”* (Ez-Zumer, 8)
27. **Insan zaziva Allaha dž. š. kada ga zadesi kakva šteta a u blagodati je hvalisav:** *“Kad čovjeka zadesi šteta, zaziva Nas, a kad mu blagodat podarimo on veli: ‘Zato što sam zaslužio, ovo je dato meni!’*

- Ne, nego je to iskušenje, ali ne za njih većina.*” (Ez-Zumer, 49)
28. **Insanu ne dosadi da traži dobro, a u zlu i bijedi je očajan i izgubljen:** *“Čovjeku ne dosadi da dobro traži, očajan je i izgubljen kada ga zlo i bijeda pogodi.”* (Fussilet, 49)
29. **Insan se u blagodati okreće od Allaha dž. š. a u zlu druge dove čini:** *“A kada na čovjeka blagodati prospemo Mi, on se okreće, ide ka svojoj strani! A kada ga zlo zadesi, tada on opširne molitve nudi!”* (Fussilet, 51)
30. **Insan kad iskusi Božiju milost veseli se a kada ga zadesi zlo zbog onoga što čini, nezahvalan je:** *“A kada zbilja Mi damo da čovjek od Nas samilost iskusi, on se samilosti veseli! A ako ih kako zlo zadesi zbog onoga što su ruke njihove pripravile, tad čovjek, zbilja, nezahvalan je!”* (Eš-Šura, 48)
31. **Insan je, zaista, otvoreni nezahvalnik:** *“Doista je čovjek otvoreni nezahvalnik.”* (Ez-Zuhruf, 15)
32. **Insanu je oporučeno da čini dobročinstvo spram svojih roditelja:** *“A čovjeku smo oporučili da dobročinstvo čini roditeljima.”* (El-Ahkaf, 15)
33. **Insana je stvorio Allah dž.š., On zna šta insan krije u svojoj duši jer mu je bliži od vratne žile kucavice:** *“A mi smo stvorili čovjeka i znamo šta mu šapće njegova duša! I Mi smo mu bliži od vratne žile kucavice.”* (Kaf, 16)
34. **Insanu pripada samo ono za šta se sam potrudi:** *“I da čovjeku pripada samo ono za šta se sam potrudi.”* (En-Nedžm, 39)
35. **Insan bi da dobije sve šta poželi:** *“I zar da čovjek sve što poželi dobije?!”* (En-Nedžm, 24)
36. **Insana je stvorio Svemilosni i On ga govoru poučava:** *“Čovjeka stvara* govoru ga poučava!”* (Er-Rahman, 3-4)
37. **Insan je stvoren od gline koja je nalik grnčariji:** *“Čovjeka je stvorio od gline kao grnčarija što je.”* (Er-Rahman, 14)

38. Insana šejtan nagovara na nevjerstvo a kad uznevjeruje napušta ga: *“Nalik su šejtanu kad veli čovjeku: ‘Ne vjeruj!’ Pa kad uznevjeruje, rekne mu tada: ‘Ja nemam s tobom ništa! Ja se, zbilja, bojim Allaha, svjetova Gospodara!’”* (El-Hašr, 16)
39. Insan je stvoren malodušnim: *“Doista, čovjek je stvoren lahko-mim.”* (El-Me’aridž, 19)
40. Insan mnije da njegove istruhle kosti neće biti sabrane: *“Zar misli čovjek da Mi kosti njegove nećemo sabrati.”* (El-Kijame, 3)
41. Insan daje prednost grijehu a odgađa pokajanje: *“Dakako, čovjek želi da ono što je vremena pred njim u razvratu protraći!”* (El-Kijame, 5)
42. Insan će biti dokaz protiv samog sebe na Danu Sudnjem: *“Štaviše, sam će čovjek protiv sebe dokaz biti.”* (El-Kijame, 14)
43. Insan će na Danu Sudnjem tražiti da pobjegne: *“Toga Dana čovjek će povikati: ‘Kuda da se bježi?!’”* (El-Kijame, 10)
44. Insan će toga Dana biti o svemu obaviješten: *“Čovjek će toga Dana obaviješten biti o svemu što je pripravio i što je zakasnio!”* (El-Kijame, 13)
45. Insan misli da je stvoren zaludu i da neće račun polagati: *“Zar to čovjek misli da će zaludu ostavljen biti.”* (El-Kijame, 36)
46. Insan neko vrijeme nije bio spomena vrijedan: *“Da li čovjeka neko doba vremena pohodi kad on vrijedan spomena ne bi.”* (El-Insan, 1)
47. Insan se stvara od smiješane kaplje sjemena a potom biva iskušavan: *“Mi čovjeka, zbilja, od kaplje sjemena smiješana stvaramo, potom ga kušnji izvrgavamo.”* (El-Insan, 2)
48. Insan će se na Sudnjem danu sjećati onoga što je stekao: *“Na Danu kad se čovjek bude sjećao onoga što je stekao.”* (En-Nazi’at, 35)
49. Insan je proklet zbog svog nevjerovanja: *“Proklet čovjek nek’ je,*

- kako samo nezahvalan je!*" (Abese, 17)
50. Insan u hrani koju jede može uočiti Allahova znamenja: *"Deder nek' čovjek u hranu svoju pogleda."* (Abese, 24)
51. Insan je obmanut glede svoga Gospodara: *"O čovječe, šta te obmanjuje glede tvoga Gospodara plemenitog."* (El-Infitar, 6)
52. Insan se trudi i marljivo radi ali, napokon, dolazi smrt: *"Tad ćeš ti, o čovječe, koji se mnogo trudiš, trud svoj pred Gospodarom svojim naći."* (El-Inšikak, 6)
53. Insan, također, u onome od čega je stvoren može uočiti Allahov znamen: *"Nek' čovjek pogleda od čega stvoren je."* (Et-Tarik, 5)
54. Insan je u blagodati hvalisav a u kušnji nezahvalan: *"Zbilja čovjek, kad ga Gospodar njegov hoće da iskuša, pa mu počast ukaže i blagodati mu podari svakojake, rekne: 'Gospodar moj mene je počastvovao!'"* (El-Fedžr, 15)
55. Insan će se prisjetiti na Dan kada se džehennem primakne, ali tad prisjećanje neće koristiti: *"I kada se toga dana džehennem primakne, tada će čovjek opomenuti se - a rašta mu opominjanje?!"* (El-Fedžr, 23)
56. Insan je stvoren da se trudi: *"Mi smo čovjeka zbilja stvorili da se trudi."* (El-Beled, 4)
57. Insan je stvoren u najljepšem skladu: *"Mi čovjeka stvaramo u najljepšem skladu."* (Et-Tin, 4)
58. Insan se stvara od zametka: *"Stvara čovjeka od zametka."* (El-'Alek, 2)
59. Insana Allah dž.š. poučava ono što insan nezna: *"Koji čovjeka podučava onome što ne zna."* (El-'Alek, 5)
60. Insan se uzobijesti: *"Zbilja čovjek se uzobijesti."* (El-'Alek, 6)
61. Insan će na dan potresa Zemlje biti začuđen: *"I kada čovjek poviče: 'Šta joj je?'"* (Ez-Zilzal, 3)
62. Insan je nezahvalan spram svoga Gospodara: *"Zbilja, čovjek*

je nezahvalan spram svoga Gospodara.” (El-'Adijat, 6)

63. Insan je na gubitku: *“Čovjek je na gubitku, doista.”* (El 'Asr, 2)¹⁰

Dakle, u riječi *insan* sadržana je čitava lepeza značenja koja razotkrivaju nas same, i zato “Kur'an nije lahko čitati jer nam razotkriva nas same kao gramzive, opasne, krvoločne, ili pak kao prijevarne, podmukle osobe... Potom Božija Riječ veliča čovjeka kao poseban Božiji znak na horizontima Svemira.”¹¹

Kroz riječ *insan* razotkriveni su različiti aspekti ljudske osobnosti koje Kur'an lahko razumljivim jezikom izlaže na svojim stranicama. Da bismo došli do konačne kur'anske antropologije ili *kur'anske psihologije* čovjeka valjalo bi nam razmotriti, u semantičkim i drugim obzorjima, i druge kur'anske riječi kojima se imenuje čovjek, te naravno propitati ih u sklopu cjeline Allahove Objave.

Almir Fatić

Insan in the Qur'an

Abstract

One of the basic appellations in the Qur'an for mankind is *insan*. Man is defined as *insan* in the pages of the Qur'an no fewer than 65 times. There are, it is true, other terms for man: *adam*, *bashar*, *rajul*, *'imru*. The word *nafs* (soul) is also frequently used in this figurative sense. In this paper the author focuses his attention on the word *insan* so as to gain an insight into the Qur'anic narrative of man in his accidental attribute.

¹⁰ Pod rednim brojevima 8. (El-Isra,11) i 30. (Eš-Šura,48) u navedenim ajetima riječ *insan* spomenuta je dva puta. Dakle, ukupno je riječ *insan* u Kur'anu spomenuta 65 puta, kako je već rečeno na početku teksta.

¹¹ Selman Selhanović, *Bošnjacki odgovori*, Sarajevo, 1998., intervju sa prof.dr. Enesom Karićem. “Mi smo zapušten narod.” str. 10.